

”מעבירין את המת מלפני הכלה – סדרי קדימויות בין מת לכלה”.

ראשי פרקים:

- א. מקור הדיון – זכות קדימה בדרך.
- ב. הסתירה מ”אבל רבתי”, ושיטת הרמב”ן.
- ג. ”פרנסה לזה ולזה” בשיטת הרמב”ן.
- ד. שיטת הרמב”ם – העדיפות רק לענין כבוד.
- ה. סיכום שיטת הרמב”ן ופסק השו”ע – תלוי בנסיבות.

א. מקור הדיון – זכות קדימה בדרך.

השאלות (בראשית ג') שאל ”ברם צריך – הוצאת המת והכנסת כלה איזה מהן קודם? הוצאת המת – דהא גבי טומאה דחייה את לא תעשה שבתורה, או דילמא הכנסת כלה עדיפא משום (ישעיהו מ”ה י”ח): כי לא תוהו בראה לשבת יצרה? ת”ש, דתניא: מעבירין את המת מלפני הכלה, וזה מלפני מלך ישראל. אלמא הכנסת כלה עדיפא וכן הלכתא. (רבי אליעזר אומר – הכנסת כלה עדיפא, וכן הלכתא – גירסת מירסקי) ובסוגיין (יז, ע”א): ”תנו רבנן: מעבירין את המת מלפני הכלה, וזה מלפני מלך ישראל”.

הדיון המקורי הוא לגבי מת וכלה שנפגשו בדרך: ”כשכלה יוצאת מבית אביה לבית חתונה, ונושאי מת יוצאים, ובזו ובזו אוכלוסין הרבה, ואין רוצים להתערב – מעבירין את המת דרך אחרת”. (רש”י) וכן ”מסלקים את המת מן הדרך שהכלה עוברת שם מבית אביה לבית בעלה, אם פגעו זה בזה, שידחה המת מלפני הכלה” (ליקוטי גאונים)¹. והטעם: ”דכבוד הבריות עדיף” (לקוטי גאונים)² ”משתה החתן קודם – שהוא כבוד החיים... אבל הכנסת כלה שהיא עיקר המצוה, הוא קודם להוצאת המת, משום שלא תוהו בראה, והשתא דנעדר זה מן העולם – מצוה הוא למהר קיום העולם”³.

ב. הסתירה מ”אבל רבתי”, ושיטת הרמב”ן.

הדיון מתרחב מעבר לשאלת קדימויות במעבר ברחוב, אל כל עניני הקדימויות שבין מת ואבלים – וכלה ומשמחים. נדון תחילה בשיטת הרמב”ן הנובעת מסתירה ממשכת שמחות, היא אבל רבתי.

1. שיטה מקבוצת, כתובות, עמ' 175.
2. ובמסכת אבל רבתי, פרק י”א, ו': ”המת והכלה שהיו מתקלסין ובאין זה כנגד זה – מעבירין את המת מלפני הכלה, מפני שאמרו: כבוד החיים קודם לכבוד המתים”.
3. פרישה, יו”ד סימן ש”ס, סעיף קטן ג'.

אנו מוצאים ברייתא אחרת (עיין הערה 2) באבל רבתי, שסותרת לכאורה דין קדימות זה (אבל רבתי, פרק י"ב, ה'): "כך היו חבורות שבירושלים עושין: אלו לבית האבל ואלו לבית המשתה. בית האבל ובית המשתה – בית האבל קודם".⁴ אבל חסידים הראשונים היו מקדימין לבית האבל מלבית המשתה משום שנאמר: "טוב ללכת אל בית האבל מלכת אל בית המשתה באשר הוא סוף כל האדם, והחי יתן אל לבו, ומה ת"ל: והחי יתן אל לבו? שכל מי שמהלך אחר המיטה, צריך שיאמר: אני מהלך אחריו של זה". (ע"פ גרסת היגר).

והקי' הרמב"ן ב"תורת האדם"⁶: לכאורה סתירה מאבל רבתי, לגמרא דידן! (הרמב"ן הקי' מגוף ההלכה. ה"נחלת יעקב" מסביר שאליבא דגרסת הבבלי השאלה היא רק ממנהג החסידים הראשונים).

ותי' הרמב"ן: "ההיא לאו בשעת הכנסת כלה לחופה, אלא כל שבעה, דהבראת האבל קודם לאכילת בית המשתה, אע"פ שבזה ושבזה מצוה לשמח חתן וכלה ולברך להן שש, אלא שזו של אבל קודמת". א"כ למדנו, שעניין העדיפויות מתמשך על פני כל שבעת ימי המשתה ושבעת ימי האבלות, ולא רק בשעת הוצאת המת והכנסת כלה. והעניין מתרחב לא רק לעדיפות במעבר ברחוב, אלא גם לעדיפות בבחירת מקום הביקור והפקידה של הבא לקיים מצווה⁷.

וה"בית הלל"⁸ מביא סברא לשיטה שבית האבל קודם: "תנחומי אבלים קודם לשמוח חתן, משום דתנחומי אבלים הוא גמילות חסדים לחיים ולמתים".

והקי' הנצי"ב⁹ על הרמב"ן: הרמב"ן בנה את שיטתו, המחלקת בין שעת הוצאה, לשבעת ימי המשתה עפ"י הסתירה באבל רבתי. והרי אדרבא, את פרק י"ב באבל, א"א להסביר לאחר שעת הוצאת המת כפי שניסה הרמב"ן – שכן מפורש נאמר שם: "והחי

4. כך היא גרסת הרמב"ן בתורת האדם, הוצ' שעוול עמי ק"ט, ברס, במהדורת היגר, וכן בתלמוד בבלי, מובאת גרסה אחרת – הפוכה: "בית האבל ובית המשתה – בית המשתה קודם!" ועיין הגהות "נחלת יעקב" על מסכת שמחות בבבלי שעמד על כך, והעיר שהעקר כגרסה שלפנינו בבבלי.

ומכ"מ קושיית הרמב"ן לקמן שייכת גם לפי גרסה זו – מתוך דברי החסידים הראשונים.

5. ברמב"ן כמובן ליתא לפי גרסתו כי כל הברייתא היא דעה אחת שבית האבל קודם.

6. כל כתבי הרמב"ן, חלק ב', עמי ק"ט (מהדורת שעוול).

7. אף בתוספתא מצאנו ברייתא דומה (תוספתא מגילה, פרק ג', ח' מהדורת ליברמן עמ' 357): "אמר ר' לעזר בי ר' צדוק: כך היו חבורות שבירושלים נוהגין: אלו לבית המשתה ואלו לבית האבל... בית המשתה ובית האבל – בית המשתה קודם לבית האבל. רבי ישמעאל היה מקדים בית האבל לכולם, שנאמר: טוב ללכת אל בית האבל וכו'".

לפי גרסתנו באבל רבתי, הרי ר' לעזר בי ר' צדוק סובר כתיק בברייתא דאבל – שבית המשתה קודם לבית האבל. ורבי ישמעאל סובר כחסידים ראשונים – שבית אבל קודם. אך הרמב"ן, שהבין שכל הברייתא באבל רבתי סוברת שבית האבל קודם, נאלץ לומר: "ויזו הברייתא, ששנויה באבל – משנת ר' ישמעאל היא, והוא הוא חסידים הראשונים שהיו עושין כן". א"כ לרמב"ן כל הברייתא סוברת כחסידים הראשונים שהם רבי ישמעאל בתוספתא.

ובהערת הרב שעוול, שם, כתב: "ששנויה באבל – חסידים הראשונים היו מקדימין בית האבל לכולן". ובמחילה, לא דייק, ולא לזה נתכוון הרמב"ן, שכן: א. לא שייך שיאמר הרמב"ן אח"כ: והוא הוא חסידים הראשונים, אם על זה דיבר כרגע. ב. ראינו שגרסת הרמב"ן היא שכל הברייתא כך סוברת וא"כ כשהרמב"ן אומר "ששנויה באבל" מתכוון הוא לכך שכל הברייתא שם היא משנת רבי ישמעאל החולקת על ר' לעזר בי ר' צדוק.

מכאן מסתבר, שיש מחלוקת ברייתות בשאלה האם קדימות הכלה, שהחלה בשעת הכנסתה לחופה, ביחס להוצאת המת נמשכת כל שבעה, או שמה אח"כ יש כבר עדיפות לאבלות. והעניין מובא בקשר לביאת אנשים לבית החתן ולבית האבל.

8. שו"ע יו"ד סימן ש"ס.

9. בהעמק שאלה, על שאילתות בראשית ג'.

יתן אל לבו שכל מי שמהלך אחר המיטה צריך שיאמר... "א"כ במפורש מדובר בשעת הוצאה. ועל זה נאמר שהיו חסידים ראשונים מעדיפים את בית האבל!¹⁰ אם יש מקום לקיים את שיטת הרמב"ן, הרי הוא מברייתא נוספת העוסקת בנושא – "מכילתא אחריתי דאבל"¹¹ אף ברייתא זו, לכאורה סותרת את דין התלמוד, וע"כ הרמב"ן משתמש בה להוכיח את שיטתו המחלקת בין שעת הוצאה – לאחר שעת הוצאה.

"...המת והמילה – המילה קודמת; שזו מצווה לחיים, וזו מצווה למתים. המת והכלה – הכלה קודמת. המלך והכלה – המלך קודם, שהכל חייבין בכבודו של מלך. בית האבל ובית המשתה – בית המשתה קודם. ואם יש לו פרנסה – בית האבל קודם. אבל וחתן – אבל קודם, מפני שהחתן אוכל ומאכיל את האחרים, והאבל אינו אוכל עד שיאכילוהו אחרים, שנאמר: טוב ללכת אל בית אבל מלכת את בית משתה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו".

ומסקנת הרמב"ן שם, וז"ל: "שמע מינה מהך מתניתא בהדיא, דהכנסת כלה לחופה קודמת להוצאתו של מת, אלא שלאחר שכנסה – תנחומי האבל קודם לשמחת החתן לכל שבעה, והבראת האבל קודם למשתה החתן. אעפ"כ אם אין פרנסה לא לזה ולא לזה, מקדימין בית המשתה, שכבוד החיים קודם".

למד הרמב"ן מברייתא זו שני דברים: א. החלוקה בין שעת הוצאה – שאז כלה עדיפה, לאח"כ שאז אבל קודם. ב. כל מה שהעדפנו אח"כ את בית האבל, הוא דווקא כשיש מספיק אנשים כדי לזה וכדי לזה ("פרנסה"), וההתלבטות היא אישית לאן ללכת; אז המסר החינוכי יהיה יעיל יותר בבית האבל מאשר בבית המשתה. ולכן עדיף ללכת לבית האבל. אבל כשאין פרנסה לשניהם, וצריך להכריע למי לעזור בשמחה או בתנחומים – כאן השמחה עדיפה.

ולפי זה מובנת הברייתא באבל פרק י"ב, שלפי הרמב"ן¹² עוסקת דווקא כשיש פרנסה לזה ולזה, ואם לא – אף לדעת הברייתא והחסידים הראשונים עדיף ללכת לבית השמחה.

ג. "פרנסה לזה ולזה" – בשיטת הרמב"ן.

מלשון המכילתא שהובאה ברמב"ן, משמע, שהסתייגות ה"פרנסה" נאמרה רק לגבי "בית האבל" ביחס ל"בית המשתה" – "אם יש לו פרנסה, בית האבל קודם". לעומת זאת, הפיסקה לגבי אבל וחתן מובאת רק בהמשך, משמע שאין בה הסתייגות ותנאי "אם יש פרנסה". אדרבא: נימוק הדין הוא: האבל אינו אוכל עד שיאכילוהו אחרים, ולכן יש ללכת תחילה לאבל, אפילו אם אין פרנסה לזה ולזה.

מעתה נשאל, קשיא רישא אסיפא. בסיפא כ' שללכת אל בית האבל עדיף, אפילו אם אין די אנשים אצל החתן. וברישא כ' שאם יש מצב דחוק כזה – יש להעדיף דווקא את החתן.

וי"ל שיש לדייק ולהבדיל בין "בית אבל" לבין "אבל", בין "בית משתה" ובין "חתן": "בית אבל" – אלו תנחומי אבל. "אבל" – פרושו הבראת אבל. "בית משתה" – זהו שמחת חתן. "חתן" פרושו משתה חתן¹³.

10. ולפי הנצי"ב שגורס בברייתא כרמב"ן, יוצא שעל זה נאמר בכל הברייתא שעדיף בית האבל.
11. אלו ארבע ברייתות שהיו רק לפני הרמב"ן ומצוטטות על ידו. הן אינן במסכת שמחות שלפנינו, אם כי מובאים עניינים דומים להן.
12. שלדעתו עוסקת הברייתא לאחר ההוצאה, בניגוד לנצי"ב שהעמידו בשעת ההוצאה.
13. והמדקדק ברמב"ן יראה שאף הוא הבין כך את המושגים.

וההסבר: אם מדובר על תנחומים לעומת שמחה – הרי שמדובר על ריבוי משתתפים בנחמה או בשמחה. זהו עניין של כבוד, ואם אין לזה ולזה – יש להעדיף את כבוד החיים. לעומת זאת, אם יש לזה ולזה – ניתן להעדיף את בית האבל (תנחומי האבל) מבחינה חינוכית. אך לגבי משתתף חתן וסעודת הבראת אבל, מכיון שאבל אינו אוכל עד שיאכילוהו, יש להעדיף ללכת להברות את האבל, אע"פ שמשמעות הדבר היא, שלא יהיו אנשים באותו זמן במשתתף החתן¹⁴.

למרות כל האמור לעיל, משמע מהרמב"ן שכורך את שני העניינים יחד תחת התנאי: "אם אין פרנסה לא לזה ולא לזה מקדימין בית המשתה – דכבוד החיים עדיף". אלא שיתכן לדייק בדבריו ולומר: שאף הוא התכוון לכך שהתנאי של "פרנסה" מוסב רק על נושא התנחומים לעומת השמחה. הרי הקפיד הרמב"ן לומר רק "מקדימין בית המשתה" ולא אמר גם "מקדימין החתן". וכן בנימוק של "כבוד החיים קודם" – טעם שאינו מתייחס לנושא "האוכל ומאכיל אחרים", משמע שדיבר רק על נושא השמחה לעומת התנחומים. כלומר: אם יש לבחור בין כיבוד החתן בנוכחותינו, לבין כיבוד האבל – יש לכבד את החתן. כבוד החיים עדיף. **שהייה** ב"בית המשתה" עדיפה על שהייה בבית האבל. אא"כ יש די אנשים. אז זה כבר נהיה של העדפה אישית ועניין חינוכי – מוסרי, וכנ"ל¹⁵.

וכן צ"ע בטור יו"ד סימן ש"ס, ובשו"ע שם, שכתבו (על סמך הרמב"ן): "אבל לאחר שנכנסה לחופה, ויש לפנינו נחם אבל ולשמח החתן – תנחומי האבל קודם. וכן הבראת האבל קודם למשתתף של חתן, **במה דברים אמורים?** כשיש בידו סיפוק כדי שניהם, אבל אם אין בידו כדי שניהם – משתתף החתן קודם".

וצ"ע על מה מוסבות המלים: "במה דברים אמורים?" בפשטות, על כל הסעיף. אך אם נרצה להתיישב עם פשט לשון המכילתא שהיא מקור הדיון וכנ"ל – נצטרך לדחוק

14. ואם נוסף ונעניין ביו"ד סימן שע"ח, סעיף א' נמצא, ש"אבל אסור לאכול משלו בסעודה ראשונה... ומצווה על שכניו שיאכילוהו משלהם כדי שלא יאכל משלו". ועיי"ש ש"ך: "כלומר, הסעודה הראשונה מצווה שיאכילוהו משלהם". ושיטת הרמב"ם ותוספות היא: שאסור לאבל לאכול משלו כל היום הראשון, אפילו אוכל כמה סעודות. מובן עתה עד כמה חשוב ללכת להברות את האבל, לעומת החתן שלא רק שיש לו די אוכל לעצמו – אלא אף מאכיל אחרים, ההפך הגמור מהאבל! זהו הנימוק המובא במכילתא: "שהחתן אוכל ומאכיל את האחרים, והאבל אינו אוכל עד שיאכילוהו אחרים". ובשטמ"ק, כתובות י"ז, ע"א ד"ה "יוכתב הרמב"ן", מביא שם "לכל דבריהם קודמים ענייני הכלה לענייני המת. להוצאתו, ולכל צרכיו, או להתפרנס מקופה של צדקה, וכדאמר במסכת שמחות: המת והכלה – הכלה קודמת (ומעיר בריטב"א הוצאת מוסד הרב קוק, שבמסכת שמחות ליתא!) המת והמילה – מילה קודמת, שזה כבוד המתים וזה כבוד החיים – ומינה שמענין דלעניין **האבל** עצמו – האבל קודם, וזהו שאמרו שם: האבל והחתן – האבל קודם שזה אוכל ומאכיל אחרים, וזה אוכל משל אחרים".

כמה דברים ניתן לדייק מדברי הרמב"ן כפי שהובאו בשטמ"ק: א. הקדימות בענין הכנסת כלה לעומת הוצאת המת, איננה דווקא בעניין הכנסה והוצאה גופא, אלא **בכל צרכי** כלה לעומת צרכי מת – כבוד החיים עדיף. ב. הרמב"ן דורש את טעם הדין – כבוד החיים. ולומד שאם יש עימות בין כבוד החיים של החתן והכלה, לכבוד החיים של **האבל** – אז האבל קודם. ג. בכל דברי הרמב"ן הנ"ל לא מוזכר כלל שדיני העדיפויות תלויים בתנאי שיש כדי לזה וכדי לזה, או לא.

וצ"ע לישב את דברי הרמב"ן הנ"ל עם דבריו ב"תורת האדם" שהובאו לעיל. וי"ל – אפשרות א': נעמיד את דבריו בשטמ"ק **כשיש** פרנסה לזה ולזה, אז: עדיף כבוד החיים על פני כבוד המתים, אך עדיף כבוד האבל החי על פני כבוד הכלה. נמצא דין זה זהה לידוע לנו מ"תורת האדם" על כל השבעה – שאם יש לזה ולזה מעדיפין את האבל. אך התחדש לנו, שלגבי הכנסת כלה והוצאת המת, אם יש לזה ולזה, מעדיפין את הכלה, דבר שלא משמע מדברי הרמב"ן ב"תורת האדם" ומפסק השו"ע, שמשמע שאם יש די אנשים לכלה להכניסה לחופה, מעדיפין ללכת להוצאת המת. אפשרות ב': הרמב"ן בחידושים שהיו לפני ה"שיטה" לא חילק בין אם יש לזה ולזה או לא. ודבריו ב"תורת האדם", נכתבו מאוחר יותר, והם מסקנת דבריו ע"פ דיוקיו בכל הברייתות השונות.

ולומר, שאף כאן הדגש הוא על שמחת החתן שעדיפה על פני תנחומי האבל (שאין סיפק לזה ולזה). אך עדיין **סעודת האבל עדיפה על סעודת החתן**. ברם, אי אפשר לומר כך בדת השו"ע והטור. דבשלמא בלשון הרמב"ן שאומר "בית המשתה" ניתן לומר כך, אבל הטור והשו"ע אומרים: **משתה חתן**. ושינוי מלשון המכילתא, והשתמשו במושג שמשמעותו סעודת החתן, ולפי זה, סעודת החתן עדיפה על סעודת הבראת האבל. וכנראה שהם הבינו ברמב"ן שתנאי ה"פרנסה" מוסב גם על השמחה וגם על הסעודה. וכאמור לעיל, זהו דוחק ברמב"ן, גם מלשון המכילתא, וגם מסברא¹⁶.

ד. שיטת הרמב"ם¹⁷ – העדיפות רק לעניין כבוד.

וז"ל הרמב"ם: "מי שהיה לפניו מת וכלה – מניח את הכלה ומתעסק עם המת וכן הוא אומר: לב חכמים בבית אבל וכו'. מת וכלה שפגעו זה בזה בדרך – מעבירין את המת מלפני הכלה וזה עוברין מלפני המלך".

הרמב"ן ב"תורת האדם" כתב על זה: "ולא נהירא". דלכאורה, סותר את עצמו – מה עדיף: מת או כלה? ואם אכן "מניח את הכלה ומתעסק עם המת" הרי זה נוגד את סוגייתנו¹⁸.

ותי"ה הלחם משנה": הרמב"ם סובר כמו הרמב"ן, ומחלק בין לאחר כניסה לחופה לבין שעת הכנסה לחופה. "יומה שאמר: מי שהיה לפניו מת וכלה – ר"ל אחר שנכנסה לחופה, ויש לפניו לשמח לחתן ולנחם האבל – אז האבל קודם כדכתב הרמב"ן, אבל כניסת הכלה – ודאי קודם לקבורת המת".

ברם, הלח"מ אומר שתירוצו האחר (יבואר לקמן) – הוא העיקר. וכן מסתבר, שכן, לו הרמב"ם היה סובר כרמב"ן, היה צריך לחלק בין יש פרנסה לזה ולזה, לבין אין פרנסה לזה ולזה. גם אם נאמר שלא חילק כך מכיוון שלא היתה לפניו אותה מכילתא דאבל רבתי שבה מובאת הסתייגות זו, (עיין לעיל הערה 15) אלא רק הברייתא באבל רבתי שבה נאמר שחסידי ראשונים היו מקדימים לבית האבל, וכדי לישב את הסתירה בין ברייתא זו לגמרא כתובות, יישב כמו הרמב"ן, עדיין קשה, לשון הרמב"ם: "מת וכלה". קשה מאד לומר שהוא מתכוון לאבל, ולזמן אחר שכבר הכניסו כלה לחופתה, ובבא לנחם האבל או לשמח החתן. וכן מהו לשון "מניח את הכלה ומתעסק עם מת"? צריך להיות: "וימנחם האבל"¹⁹!

16. יתכן וה"פרישה" (אות ג) הבין שמה שנאמר בשו"ע: "אבל אם אין בידו כדי שניהם – משתה החתן קודם" מוסב על שמחת החתן, ולא על "משתה של חתן" שהוזכר קודם לכן ביחס לסעודת הבראה של אבל. ואלו דבריו: "משתה החתן קודם, שכבוד החיים קודם, אלא שאם יש בידו סיפוק כדי שניהם – **תנחומי האבל קודם**, מפני שהוא גמילות חסדים". ולכאורה מדוע לא נימק: "מפני שהוא אינו אוכל משלו" כנימוק המכילתא? ומדוע פתח ב"משתה החתן" וסיים ב"**תנחומי האבל**" שהוא "בן זוגו" של שמחת חתן? כנראה שר"ל, שאכן כשאין סיפק לזה ולזה – העדיפות היא רק לשמחת חתן אך לא **לשמחת חתן**. יש להאכיל את האבל – ואחרי שדאגנו שיש מי שיעשה זאת – ניתן ללכת לשמח את החתן, ואין צורך להתעכב בתנחומי האבל. (א"י"כ יש מספיק אנשים שילכו לשמח החתן, וכנ"ל). בכך התאים ה"פרישה" את פסק השו"ע לדברי המכילתא והרמב"ן.

17. הלכות אבל פרק י"ד, הלכה ח'.

18. וב"פרישה" (אה"ע סימן ס"ה, סעיף קטן ט"ו) ר"ל שהרמב"ם לומד כך: נראה דהרמב"ם מפרש "מעבירין המת", ר"ל על דרך "ויעבור את הכושי" ועל דרך אומרם: עובר לעשייתן – דהיינו לאקדומינהו, הכי נמי צריך להקדים ענייני המת". וצ"ע: לפי זה מת וכלה הולכים לפני המלך, ואין זה מסתדר בפשט הסוגיא בכתובות.

19. ולולי דבריו היה לכאורה ניתן להעמיד שהרמב"ם מדבר על שעת הוצאת המת והכנסת כלה, ובודאי שהכנסת כלה קודמת, כמו שיש לה קדימות כשנפגשים בדרך. ובא הרמב"ם לומר **שלאחר** שנכנסה כלה לחופתה, ועדיין המת מוטל וצריך לקבורו, ואז ודאי "מניח את הכלה ומתעסק עם המת" זהו דין המוסכם על כולם. אין הרמב"ם מתייחס כלל לעדיפות בניחום אבלים וכד' בשבעת ימיהמשתה. זה לפי

והלח"מ מציע דרך אחרת. הרמב"ם למד את הגמרא בכתובות כפשוטה: **רק לעניין** קדימות בפגישה בדרך-זכות קדימה לכלה. "מעבירין את המת מלפני הכלה". "דהתם טעמא משום כבוד הוא – מי ילך ראשונה, וכיוון שכן ראוי להקדים הכלה, דיקרא דחיי עדיף" – וזוהי הגמרא בכתובות ובאבל רבתי פרק י"א. אבל כשלא מדובר על עניין של כבוד, אלא התעסקות בצרכי המת או התעסקות בצרכי כלה – ודאי שמת עדיף. "מניח את הכלה ומתעסק עם המת". זוהי הברייתא באבל רבתי, פרק י"ב, לפי הרמב"ם.

הלח"מ הוא המוסיף את המלים "דיקרא דחיי עדיף" אולי בגלל פרק י"א באבל: "מפני שאמרו כבוד החיים קודם לכבוד המתים". ולפי"ז, היינו אומרים, שרק כשיש עימות בין כבוד המת לכבוד החי, אז מעדיפים את החי, אבל כשיש עימות בין כבוד החי – הכלה, לכבוד החי – האבל, כגון בין שמחת חתן לתנחומי אבל – יתכן ועדיף ללכת לאבל, שכן כבר לא קיים הטעם – חי לעומת מת.

ברם, סוף סוף הרמב"ם עצמו לא הזכיר טעם זה, אם אכן הוא מתבסס על הברייתא באבל רבתי פרק י"ב, (כפי שטוען הלח"מ) שלגרסת הרמב"ן כתוב שם "בית המשתה ובית האבל-בית האבל קודם", או לגרסתנו, – שכך נהגו חסידים ראשונים – הרי שאין הכרח לומר שזהו בגלל "דיקרא דחיי".

וניתן לומר שהרמב"ם חילק באופן כללי, בין ענייני כבוד – שכבוד חתן וכלה עדיף, לבין עניינים אחרים. (כך גם למד הבי"ח בריש סימן ש"ס).

לפי דברים אלו, ברורה המחלוקת שבין הרמב"ם לרמב"ן ש"בשיטה מקובצת" (עיין לעיל הערה 15). הרמב"ן העדיף הכנסת כלה וכל הוצאותיה, בכל עניין על פני הוצאת המת כולל להתפרנס מקופה של צדקה! לעומת זאת הרמב"ם, כפי שראינו, לומד את הגמרא בכתובות רק לעניין העדפה ב**כבוד** – כגון, כשנפגשים בדרך. מחלוקת נוספת נובעת לנו – בין הרמב"ם לרמב"ן ב"תורת האדם". הרמב"ן חילק בין יש לזה ולזה לבין אין לזה ולזה, ולעומת זאת, לרמב"ם, אין חילוק – כל ענייני האבל והמת קודמים לכלה, וא"כ זהו עניין של כבוד.

"הגהות מיימוניות" (וכן ראבי"ה – הו"ד בתוספות דף י"ז ע"א) למד ג"כ ברמב"ם, ששיטתו באופן **כללי** לחלק בין כבוד חתן וכלה וכבוד מת **ואבל**, ובן שאר צרכי כלה ומת: וז"ל "מכאן משמע כשיש אבל וחתן בבית הכנסת, שהחתן ושושביניו יוצאין תחילה, ושוב יוצאין האבל ומנחמיו. וכן הקרובים לשניהם אוכלים עם החתן אם ירצו – כי כבודו קודם, וכן בהשכמה כשמוליכים הכלה לבית החתן – אם יש מת בעיר, מוליכים הכלה תחילה, או יקברו המת קודם שיגיע זמן הכנסת כלה". והרמ"א הביא דין זה להלכה.

מלשון ההג"מ משמע ש"יש כדי לזה ולזה" (יש שושבינים ויש מנחמים). ואעפ"כ כשמדובר בענייני כבוד – כבוד החתן קודם. הוא יוצא תחילה מבית הכנסת. יוצא א"כ, א. לא מדובר דווקא על כבוד הכלה לעומת מת, אלא אף לעומת האבל החי, ולא כמו שהבין הלח"מ ברמב"ם²⁰. ב. מדובר אפילו שיש כדי לזה ולזה – שמעדיפים את החתן.

הרמב"ן, מנהג החסידים הראשונים, שמקדימים לבית האבל – כדי לקבור את המת לאחר החופה, ולפני שמחת כלה.

אך ק"ק על זה: סדר הדברים ברמב"ם היה צריך להיות הפוך: תחילה ההלכה על קדימות הכלה כשנפגשים בדרך, ואח"כ ההלכה על קדימות קבורת המת לשמחת כלה. קושיה זו קשה כמובן גם על הצעת הלח"מ לעיל: שח"א ברמב"ם מדבר לאחר הכנסת כלה והוצאת המת, וח"ב ברמב"ם מדבר בשעת ההוצאה ממש. עוד קשה, שבי"שיטה" מובא שיש **מחלוקת** בין הרמב"ם לרמב"ן. 20. וזו כוונת הבי"ח: "נראה דס"ל – דכיוון שמעבירים את המת מלפני הכלה, ה"ה נמי החתן יוצא תחילה לאבל כי כבוד החיים קודם". גם כבוד החתן החי קודם לכבוד האבל שמתאבל על מת.

בניגוד לרמב"ן שתלה את דין קדימות שמחה לניחוס דווקא אם אין לזה ולזה. אך אם יש לזה ולזה, מעדיפים האבל כל שבעה, ובפשטות הרמב"ן כלל גם עניין יציאה מבית הכנסת.

הרמ"א פסק בענין זה נגד הרמב"ן. והמחבר שהביא את הרמב"ן, באמת לא הביא דין זה של ההג"מ, למרות שמצטטו בב"ל²¹.

מעניינת דעת ה"ח בסימן ש"ס שהבין שתנחומי האבל אינם עניין הכלול במסגרת "כבוד" עליו דיבר הרמב"ם. "כבוד" הוא רק קדימה פיזית: זה סר מן הדרך לפני זה, זה יוצא מבית הכנסת מלפני זה. לכן, לדעת ה"ח, אף הרמב"ם יסכים, שלאחר שנתנו לחתן ושושביניו לצאת מבית הכנסת קודם (מדין כבוד) – הרי שמי שמלוה את החתן לביתו, הם רק קרוביו ושושביניו. שאר העם הולכים עם האבל עד ביתו, כי כאמור: כל עניין שלא קשור לכבוד – האבל קודם. בניגוד להבנתנו, שניחוס אבלים קשור ל"כבוד". ולפי ה"ח לא תהיה מחלוקת בעניין זה בין הרמב"ן לרמב"ם. לכ"ע על שאר העם ללוות את האבל: לרמב"ם – בגלל שאין זה קשור לכבוד, לרמב"ן – בגלל שיש לזה ולזה ולכן אבל עדיף כל שבעה.

ה. סיכום שיטת הרמב"ן ופסק השו"ע: תלוי בנסיבות.

המחבר באה"ע סימן ס"ה הביא את דין הגמרא: "מת וכלה שפגעו זה בזה, מעבירין את המת מלפני הכלה ליתן לה את הדרך".
וביו"ד סימן ש"ס מביא המחבר את נושא הקדימות גם בזמן שאחר החופה ופסק כשיטת הרמב"ן:

א. אם אין מספיק אנשים לשני העניינים

הכנסת כלה עדיפה על הוצאת המת. שמחת חתן עדיפה על תנחומי אבל. משתה חתן עדיף על סעודת הבראה של אבל.
לפי זה, סדר הדברים הוא: הכנסת כלה, הוצאת מת, משתה חתן, הבראת אבל, שמחת חתן, תנחומי אבל. כך יעברו האנשים ממקום למקום, (כשארין מספיק אנשים כדי להחלק).

לפי דרכינו ברמב"ן, הרי לעולם הבראת אבל קודמת לסעודת חתן, אפילו בנידון דידן, שאין כדי לזה ולזה. ולפי זה סדר הדברים הוא: הכנסת כלה לחופה, הוצאת מת, הבראת אבל, משתה חתן, שמחת חתן, תנחומי אבל. כפי שציינו, יש מקום לדון כאילו דרך נקט המחבר.

(בהערה 15 לעיל, הבאנו מדברי הרמב"ן בשטמ"ק, שגם לעניין קופה של צדקה וכדו', יש קדימות להכנסת כלה על פני הוצאת המת. הרמב"ם חלק על כך. והמחבר לא הזכיר נושא זה. בפשטות הוא יפסוק כרמב"ן, ויצא שכשארין די כסף גם להכנסת כלה וגם להוצאת המת, יש להעדיף לתת כסף להכנסת כלה. וצ"ע למעשה).

ב. אם יש מספיק אנשים לשני העניינים

הרמב"ן ב"תורת האדם" אומר ש"אם אין בעיר כדי לזה ולזה, מקדימין ומכניסים את הכלה לחופה ואח"כ קוברים את המת". המחבר, עקבי בשיטתו לפסוק כרמב"ן, פסק כך בשו"ע בסי' ש"ס, משמע מזה, שאם יש כדי לזה וכדי לזה, הוצאת המת עדיפה!²²

21. בקטע האמצעי של ההגה"מ לגבי סעודה, לא ברור אם מדובר שיש לזה ולזה או לא. אם נאמר שיש כדי לזה ולזה, שוב סותר את הרמב"ן שהעדיף במקרה כזה את האבל. ואם מדובר שאין לזה ולזה, מיושב שפיר גם לפי הרמב"ן שכי' שמעדיפים במקרה זה את החתן. ברם, לפי דברינו, שסעודת הבראה של אבל לעולם קודמת, עדיין סותר את הרמב"ן.

22. ולכאורה גם לעניין קדימות בנתינת צדקה.

ובדעת הרמב"ם, לכאורה לפי מה שכי' בדעתו, אפילו אם יש לזה ולזה, לעולם בענייני כבוד, מעדיפים את הכלה. שכן הרמב"ם לא חילק כלל בין יש לזה ולזה או אין לזה ולזה. אך ב"העמק שאלה" על השאילתות, הבין הנצי"ב להיפך: לרמב"ן אין חילוק בעדיפות הכנסת כלה על הוצאת המת, בין אם יש לזה ולזה או אין לזה ולזה – ולעולם הכנסת כלה עדיפה. לעומת זאת, הנצי"ב הסביר ברמב"ם שלכלה יש עדיפות רק כשאין לזה ולזה. אך כשיש לזה ולזה – המת עדיף. בשל הבנה זו, נתקשה על המחבר: תחילה פסק המחבר כרמב"ם, שאם יש לזה ולזה, המת עדיף. אח"כ נקט לשון הרמב"ן, לחלק בין לפני כניסה לחופה לאחר כניסה לחופה. אבל לפי מה שכתבנו, הכל שפיר. המחבר פסק לעולם כרמב"ן.